

Fleisz János

Az egészségügy jellegzetességei Nagyváradon a 20. század elején

*„Kötelességünk a nemzet irányában megtartani és tovább fejleszteni azt, mit elődjünk szakunkban ránk hagytak.”
(Orvosi Hetilap, 1857)*

Nagyváradon az egészségügyi el-
látásnak nagy hagyományai vannak,
de igazi lendületet csak a 19. század
folyamán kapott, amelynek végére a
kialakult egészségügyi intézményrend-
szer jó alapot szolgált a továbblépéshez.

A 20. század eleje a város fejlődé-
sének egyik legsikeresebb, eredmé-
nyekben gazdag szakasza volt. Az ur-
banizáció magas üteme következtében
Nagyvárad egész Magyarországot te-
kintve is kiemelkedő fejlődést muta-
tott, és Araddal, Temesvárral együtt je-
lentős növekedési pólust képezett a tér-
ségben, amely próbálta ellensúlyozni a
főváros, Budapest teljes dominanciáját.
A város valódi fejlettségi szintje jóval
magasabb, városi szerepköre sokrétűbb
volt annál, mint amire csak a lakosság
számából következtetni lehetne. Az
1900-as évek Nagyváradon nagyon di-
namikusan alakultak, a helyi polgárság
nemcsak egyetértett a fejlesztésekkel,

de gyakran kikövetelte azokat. A vi-
szonylagos elmaradottság miatt azon-
ban nagyon sok volt a teendő, és igazán
viták általában csak arról voltak, hogy
a létfontosságú intézmények milyen
sorrendben készüljenek el.

A dualizmuskori általános haladás
természetesen a város egészét, annak
minden ágazatát, köztük az egészség-
ügyet is mélyen érintette. Nagyváradon
a dinamikus városfejlődés lehetővé tette
a modern közegészségügyi intéz-
ményhálózat kialakítását. Ebben az
időszakban a régi típusú ispotályok,
menedékházak helyét korszerű beteg-
gondozási intézmények vették át. A vá-
ros általános közegészségügyi állapo-
tát kedvezően befolyásolta az előnyös
földrajzi fekvés, a domborzati viszonyok,
az aránylag kellemes éghajlat, a
kisebb népsűrűség. A 20. század elején
a város általános fejlődése közepette
lényeges előrelépés történt a város ivó-
vízellátásában, a csatornázás kiterjesz-
tésében, a köztisztaság fejlesztésében,
a lakáshelyzet, az életkörülmények és
táplálkozás javulásában, amely mind
hozzájárult az egészségügyi helyzet ál-
talanos javulásához is. A népegészség-

ügyi viszonyokat jól jellemzik a demográfiai adatok, főleg a halálozás adatai, struktúrája, valamint az egészségügyi intézmények működése. Emiatt először szükséges megismerni a korabeli népesedési adatokat.

1. Demográfiai helyzet

A demográfiai struktúra fő pillére a népesség számának alakulása volt. Nagyvárad a dualizmus korában végig az ország nagyvárosai közé tartozott, bár a lakosság szám szempontjából nem illett a szűk élvonalba. A népességnövekedés üteme viszont az 1869–1910-es időszakban országosan is az egyik legmagasabb volt. A dualizmus idején Nagyvárad lakossága az 1869-beli 28 698-ról 1910-re 64 619-re emelkedett. Ez 225%-os gyarapodás, az arányokat tekintve ezzel országosan a negyedik. E növekedés azonban nem a természetes szaporulatnak, hanem főleg a belső mobilitásnak volt köszönhető, mivel a természetes szaporulat évente átlagban mindössze 2,7 ezrelék volt. Nagyvárad korabeli vonzereje igen nagy volt, 1910-ben a lakosság alig több mint egyharmada (36,7%) volt csak helybéli születésű. A bevándorlók enyhe többsége (31,3%) más megyékből, közel ugyanannyi (29,8%) Bihar vármegyéből özönlött be a városba. Az elvándorlás is számottevő volt, azonban a mérleg így is erősen pozitív, ebből a szempontból a közelebbi városok közül csak a fejlettebb iparral rendelkező Temesvár tartott kissé előrébb. A népsűrűség szempontjából Nagyváradot lényegében csak Budapest előzte meg az országban, ez részben az akkori viszonylag kis területnek (48 km²) köszönhető, amelybe

akkor még nem tartoztak bele sem a később kialakuló városzéli telepek, sem pedig a városhoz csatolt szomszédos települések.

A dualizmus időszakát magas, de fokozatosan csökkenő születési arányok jellemzik, a halálozási arányok is kezdetben rendkívül magasak, majd látványosan csökkentek. Nagyvárad népmozgalmi adatainak elemzése is erre mutat, 1880-ban még a természetes szaporulat erősen negatív (–1400), de 1900-ban már pozitív volt (+288). A késő dualizmus idején már kedvezőbbek az adatok. Az 1901 és 1910 közötti évtizedben az élve születések összes száma 16 601, vagyis évente átlagban 1660 volt, míg a halálozások száma összesen 15 110, vagyis évente átlagban 1511. Mindez alapján a természetes szaporulat szerény 1491-es többséget mutatott, ami évente csak 149-et jelent. Ezzel szemben a város legdinamikusabb évtizedének tényleges szaporulata 17 151 fő volt, vagyis a jelentős 15 660 különbözet a belső vándorlásnak köszönhető.

A 20. század első évtizedében a születések száma 1906-ig elég állandó volt, utána növekedés tapasztalható, a csúcst 1813-mal 1909-ben éri el, a legkevesebb viszont még 1901-ben volt, 1540-nel. A halálozás az első éveket leszámítva folyamatosan nő, az 1901-ben regisztrált 1305-ről a legmagasabb 1910-beni 1763-ra. A természetes szaporulat változatosan alakult, a legmagasabb még 1900-ban volt 288, míg a legalacsonyabb és egyetlen negatív az 1905-beli –47 volt. A gyermekhalandóság végig magas maradt, 1901–1908 között 31,3%-volt.

A következő években, a háború kitöréséig nagyjából folytatódott az ad-

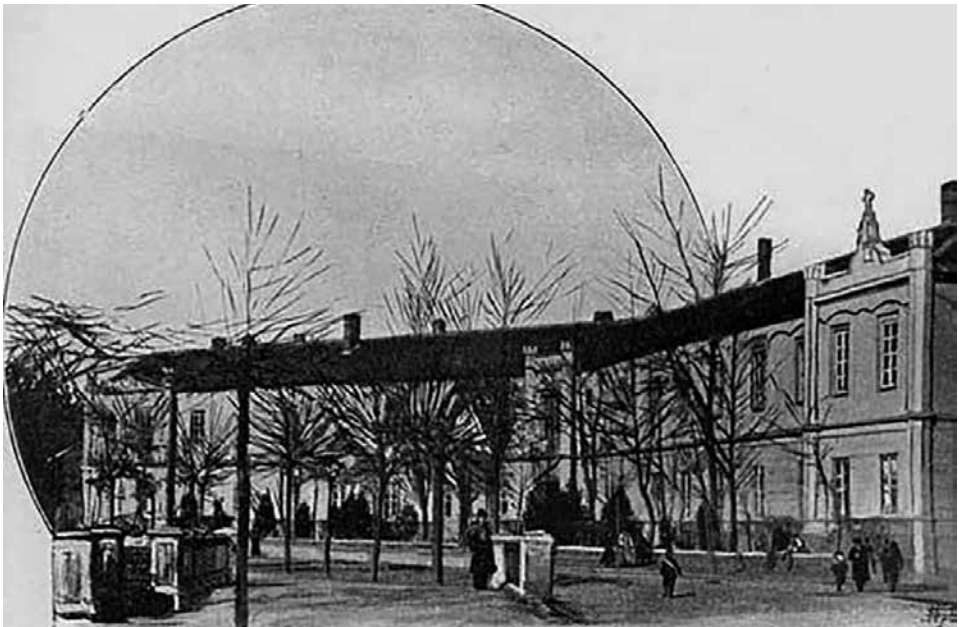
digi tendencia. 1914-ig a születések száma, ha hullámzóan is, de folyamatosan nőtt, a halálozásokkal együtt. A legtöbb újszülött (1946) 1914-ben volt, akárcsak halott (1744), a természetes szaporulat végig pozitív és nagyjából az előző időszaknak megfelelő volt, viszont nem érte el a korábbi csúcst. 1914-ben a város lakossága elérte a 70 374-et.

Az első világháború kitörése kizökkentette Nagyváradot az addigi demográfiai ciklusból, ettől kezdve a visszaesés válik jellemzővé. A születések száma jelentősen lecsökkent, emlékeztetve az 1880 előtti időkre, a halottak száma viszont nagyon megnőtt, így 1918-ban már negatív rekordot döntött 2185-tel, akárcsak a természetes szaporulat is: -1065! A nagy veszteség ellenére 1918 végén – főleg az 1916-tól elkezdődött menekülthullám hatására – Nagyvárad lakossága eléri 71 789 főt. A mozgalmas 1919 év újabb erőteljes

változásokat hozott a népesedési folyamatokban.

2. Betegségek, halálokok

A 20. század elején a közegészségügyi állapotok még sok szempontból emlékeztettek az előző évszázadban kialakulthoz. 1900-ban a halálesetek jelentős része a fertőző betegségeknek volt betudható. Nagyváradon a helyzet valamivel kedvezőbb volt, minden ötödik halálesetet okozták a fertőző betegségek, míg például Temesváron vagy Kolozsváron minden negyediket. A legtöbb halálesetet a tüdőbaj okozta, Nagyváradon ez majdnem kétharmadot tett ki (74,3%). A közegészségügyi állapotról évenként összeállított jelentések gyakran kiemelték ezt. 1903-ban a heveny fertőző betegségek közül a kanyaró lépett fel, amelyet 600-an kaptak el a városban, utána az akkor roncsoló toroklobnak nevezett diftéria

A megyei kórház (Lojanek J. felvétele, in: Borovszky, 1901)

275, a vörheny (skarlát) 137 és a hastífusz 77 esete következett. A halálokok élén a tüdő- és mellhártyagyulladás állt 220, utána gümőkór (tüdőbaj) 208 esetben, ezt aggkori kimerülés, golyva 184, bélhurut 121, szívbaj 106, vérbaj 77, rosszindulatú daganat (rák) 57, görcsök 53, vesebaj 44, agyhártyagyulladás 43 stb. esete követte.

1908 folyamán Nagyvárad kórházaiban 567-en haltak meg, a városban pedig összesen 1457-en. A részletes halálokok betekintést nyújtanak a betegségek gyakoriságának korabeli rangsorába is:

Betegség	Halottak száma
Gümőkór	247
Tüdő- és mellhártyagyulladás	140
Aggkori végkimerülés	82
Veleszületett gyengeség	74
Gutaütés	52
Görcsök	42
Baleset	34
Öngyilkosság	28
Gyilkosság	4
Stb.	

Mindezekből kitűnik, hogy a legtöbben Nagyváradon is a tüdővel és légzéssel kapcsolatos betegségekben haltak meg, összesen 387-en, ami az összes halott 26,56%-a, vagyis több mint egynevede.

3. Egészségügyi intézményrendszer. Kórházak

Az évszázad kezdetén Nagyváradon öt kórházat jegyeztek fel, ezek az Irgalmas Rend Kórháza, a Gyermekkórház, a Kereskedelmi Kórház, az Izraelita Kórház és végül a Köz-

kórház. Egyébként Magyarországon 1904-ben a kórházak száma összesen 401 volt, az ágyak száma 29 868. Ez már akkor is enyhe növekedést mutatott, de később tovább emelkedett. A korabeli Magyarország két legnagyobb kórháza Budapesten volt, a Szent Rókus 1204 ágygal és a Szent István 1086 ágygal, országosan a harmadik helyen és a vidéki nagyvárosok között az első helyen a pozsonyi állami kórház állt 1000 ágygal, a negyedik a kolozsvári egyetemi klinika 826 ágygal, míg az ötödik a nagyváradai Biharvármegyei Közkórház volt 780 ágygal, közvetlenül megelőzve a pécsi városi közkórházat, amely 750 ágygal rendelkezett.

A haladás nyomán követhető Nagyváradon is, ahol 1908-ban a kórházak száma nyolcra növekedett, e tekintetben a város Budapest után, Pozsonnyal holtversenyben, országosan a második-harmadik helyen állt. Ez még imponálóbb adat, ha összehasonlítjuk az egészségügyi intézmények tekintetében jól álló többi várossal, így például Kolozsváron és Temesváron abban az évben 6-6 kórház volt, de például Debrecen (3), Arad (2) és Marosvásárhely (2) együttvéve rendelkeztek összesen 8 kórházzal! A kórházi ágyak száma Nagyváradon akkor összesen 1056 volt, ezzel Budapest, Pozsony és Kolozsvár után országosan a negyedik. A különbségek viszont itt is látványosak a többi városhoz képest, hiszen például Arad, Brassó, Marosvásárhely és Segesvár városok együttvéve rendelkeztek összesen 1061 kórházi ágygal!

Nagyvárad a betegforgalom tekintetében is kimagaslott, hiszen Budapest után az évi 12 072 beteggel országosan

Bábaképezde

a második és egyben vidéki első, megelőzve mind Pozsonyt (11 280), mind pedig Kolozsvárt (7758).

1908-ban a közegészségügy szolgáltatásában Nagyváradon a következő intézmények álltak:

Közegészségügyi intézmény	Ágyak száma	Betegforgalom (évi)
Biharvármegyei Kórház	780	6992
Izraelita Szent Egylet Kórháza	105	1838
Sztaroveszky Alapítvány Gyermekkórháza	36	384
Magyar Királyi Bábaképezde	57	447
Királyi Törvényszéki Fogházkórház	38	1877
Irgalmas Rend Kórháza	22	286
Waldmann-féle Szanatórium	6	116
Rác-féle Szanatórium és Vízyógyintézet	12	132
Összesen:	1056	12 072

A 19. században is működő egészségügyi intézmények mellett a kórházakhoz sorolt két kisebb kapacitású szanatórium közül Rác Ödön doktor Szilágyi Dezső utcai szanatóriuma és vízyógyintézete volt a jelentősebb. A panziórendszerben működő korszerű intézet használta a korban igen

elterjedt vízyógyómódot, masszázst, gyógytornát stb. Ahhoz, hogy ezek a város számára kedvező arányok kialakuljanak, nyilván újabb egészségügyi intézmények megnyitására volt szükség. A már régebben létrejött alapokra sikerült létrehozni a Sztaroveszky-alapítványi gyermekkórházat, melynek

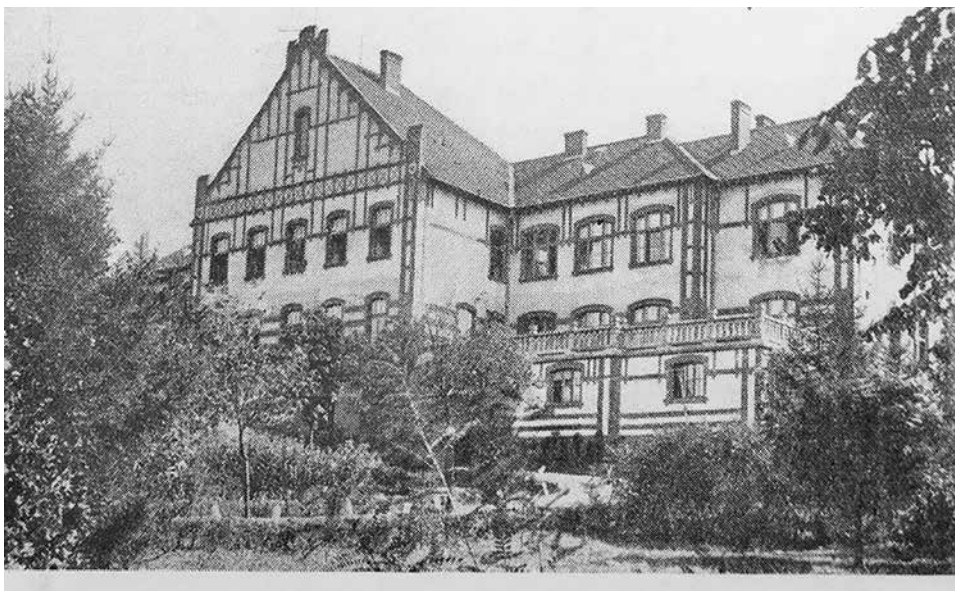
1902. november 16-án történt megnyitása óta az igazgató-főorvosa Schiff Ernő volt, akinek 1906 decemberében sikerült egy Röntgen-gépet is beszereznie. Az intézmény folyamatosan fejlődött, 1915-ben 4757 bejáró beteget láttak el.

1903-ban ifj. Rimanóczy Kálmán tervei alapján megépült az Ideg- és Elmeorvószati Kórház, az akkor korszerű pavilonrendszerben. Abban az évben még csak részlegesen nyílt meg, a hivatalos átadásra csak 1904. február 16-án került sor. A főépületen kívül kilenc pavilon állt a betegek befogadására. Ugyancsak 1904-ben épült fel a Járványkórház épülete is, ez négy pavilonjában száz ágygal működött.

A kór elterjedésére való tekintettel kemény harc folyt a tuberkulózis ellen, a legjelentősebb fejlesztés az 1912-ben felépült korszerű tüdőszanatórium volt. A tüdőbaj megfékezése érdekében 1906. decemberében megalakult a Nagyváradi Tüdővész Ellen

Védekező Egylet, melynek védnöke Szmrecsányi Pál megyés püspök, elnöke Glatz Antal, Nagyvárad főispánja lett. A szervezet alapszabálya értelmében 1908 májusában a nagyváradi szőlőhegyen, a Dorongosi-völgyben egy barakkokból álló gyógy- s üdülőtelep létesült a szegény tüdőbetegek számára. Az Egylet 1911-ben kérvényt adott be a városi közgyűléshez, amelyben támogatást kért az üdülőtelep helyére építendő 52 ágyas szanatórium létrehozására. Ötven évre 4000 korona évi segélyt kért, azzal a feltétellel, hogy a váradiaiak előnyt élvezzenek, illetve hat nagyváradi beteget állandóan díjtalanul köteles volt ápolni.

1913-ban a tüdőbeteg-rendelőintézetben 614 beteget kezeltek, ebből 394 volt tuberkulózisos. Az adatokban riasztóan hat, hogy az utóbbiak csaknem fele 181 (46%) volt a 15–30 év közötti. 127 beteget támogattak, akik az államtól és a várostól is kaptak támogatást. Az intézményben Grósz Menyhért,

Tüdőszanatórium

Rimanóczy Szálló és Gőzfürdő

Konrád Jenő, Edelman Menyhért, Julier Vilmos és Balla Vilmos orvosok tevékenykedtek.

1910-ben Nagyváradon már 13 közegészségügyi intézmény volt, ebből hetet a város tartott fenn, egy pedig magánvállalkozás volt, de a város támogatta, öt magánintézet pedig a város anyagi hozzájárulása nélkül működött. Az önkormányzat erre a célra 148 500 koronát fordított. Öt közjótékonyági intézmény is működött Váradon, ebből három a város hozzájárulása nélkül. A másik kettőre 17 600 koronát fordított az előljáróság.

Időközben 1913-ra a kórházak száma Magyarországon 427-re emelkedett. A növekedés a Sebes-Körös parti városban is nyomon követhető, ahol a köz higiéniáját szolgálta még a Rimanóczy-féle gőzfürdő, illetve két egyéb gőzfürdő, az úgynevezett Vas-fürdő az Űri utcán és a rituális tükör- és kádfürdő a

Zárda utcán. Az egészségügyet és az üdülést, szórakozást egyaránt szolgálta a két Nagyvárad közeli gyógyfürdő, a Szent László (másként Püspökfürdő) és a Félixfürdő. Az előbbinek a múlt századfordulón az állandó vendégei száma 596 volt, az ideiglenes vendégeké – akiknek túlnyomó részét a nagyváradiai alkották – 5250 volt. A premontrei rend birtokában lévő Félixfürdőnek 3833 állandó vendége volt.

A világháború kitörése a közegészségügyi helyzet hanyatlását hozta, visszaesve a mintegy fél évszázaddal azelőtti állapotra. Az átvonuló katonavonatok, a városba visszaérkező vagy itt ápolt különböző sebesültek, valamint a menekültek megjelenésével nőtt a járványveszély, romlott a hangulat. Az élelmiszerhiány lassan gyógyszerhiánnyal is párosult.

1914 októberében megalakult a város Járványügyi Bizottsága, amely szá-

mos intézkedést hozott, a betegségek elkerülése érdekében. Az előljárásság és a civil társadalom között a segítézés és az egészségügy terén szoros és általában hatékony együttműködés alakult ki. A háború idején a meglévő kórházak mellett középületeket is kénytelenek voltak hadikórházzá alakítani, károsítva azokat. Nagyváradon 1914 és 1918 között kiegészítő hadikórház is működött.

4. Mentőszolgálat

Az 1900-as években már működött mentőszolgálat a városban, ennek ellenére az 1908-as magyarországi városi statisztika ezt nem tünteti fel. Nagyváradon a mentőszolgálatot, akárcsak néhány más nagyobb városban, mint például Aradon, a külön erre a célra betanított tűzoltók látták el. Legelőször a Nagyváradon létrejött Vörös Kereszt vetette fel egy szervezett mentőszolgálat létrehozását a városban még 1902 februárjában, de végül ez csak később, 1904. október 15-től valósult meg, akkor is csak a tűzoltók, illetve a speciálisan képzett rendőrök által. A város területén hat mentőállomást alakítottak ki, amelyek a tűzoltókaszárnya, a rendőrség székháza, a nagyállomás, a váradoszati rendőrség, a váravelencei tűzoltóság és az ottani vasútállomás rendőrsége mellett jött létre. Rendelkezésükre állt két mentőkocsi és egy betegszállító kocsi, amelyek 1912-ben összesen 701 beteget szállítottak. A közegészségügyet egyéb intézmények is szolgálták, így Nagyváradon 1914-ben 16 gyógyszertár, 10 szegényüggyel és szociális védelemmel foglalkozó intézmény is volt.

5. Orvosok, egészségügyi személyzet

1904-ben Magyarországon az orvosok száma összesen 5122 volt, ami azt jelentette, hogy egy orvosra 3546 lakos jutott. Az orvosok jelentős része, 1299 Budapesten, illetve 754 a 25 törvényhatósági jogú városban működött. A 20. század kezdetén Nagyváradon az orvosok száma 44 volt, a gyógyszerészeké pedig tíz. 1907-ben az orvosok létszáma tekintetében a város országosan a negyedik helyet foglalta el, az élen Budapest állt 1350 orvossal, majd nagy távolságra következett az orvosegyetemmel rendelkező Kolozsvár 71, illetve Pozsony 64, majd Nagyvárad 59 orvossal. Mögöttük Szeged (53), Debrecen (51), Arad (44), Temesvár (43) és Kassa (40) állt. Hasonlóképpen előkelő helyen állt Nagyvárad az egy orvosra jutó lakosok száma alapján. Ebben is kimagaslott a főváros Budapest, ahol 600 lakosra jutott egy orvos, a második Kolozsvár volt 791-gyel, országosan a harmadik Nagyvárad, ahol 960 lakosra jutott egy orvos. Utána közvetlenül Marosvásárhely (1036), Kassa (1132) és Pozsony (1137) következtek. Várad a kórházi orvosok száma tekintetében is az élvonalban volt, 28 orvossal az ötödik Budapest, Kolozsvár, Szeged és Pozsony mögött.

1908-ban a közegészségügyet Nagyváradon 57 orvos, 7 fogász, 70 szülésznő látta el, rajtuk kívül volt 12 önálló gyógyszerész, 23 gyógyszerészségéd, ez összesen 169. Az orvosok többsége magánpraxist folytatott, 15-en kórházban dolgoztak. Rajtuk kívül működtek még a városban katonatorvosok is, nevük azonban általában nem került be a korabeli jegyzékekbe.

Abban az időszakban széleskörű okleveles szülésznő-hálózat is létezett, 1914-ben összesen 95 bába tevékenykedett a városban.

Az első világháború, majd az 1918-ban végbement politikai változások, mint mindent, ezt a fontos ágazatot is érintették, sőt 1919 tavaszán a Nagyváradon is hatalomra került proletárdiktatúra már az intézmények államosítását tervezte. A román katonaság 1919. április 20-i bejövetele ezt ugyan megakadályozta, viszont a végbement impériumváltás következtében bevezetett román uralom rövidesen nagy nehézségeket hozott, melynek következtében a már megszilárdult nagyváradi egészségügyi intézményrendszer rövidesen hanyatlani kezdett.

*

A 20. század elején Nagyvárad egészségügye egy általános felzárkózási folyamat részeseként jelentős fejlődést mutatott. A fővároshoz vagy a nyugati országok központjaihoz képest ugyan számottevő volt az elmaradás, de a korabeli vidéki nagyvárosok szintjéhez hasonlítva itt az egyik legátfogóbb és legfejlettebb egészségügyi struktúra

jött létre. A csúcsideszakban a váradiak helyben megkapták a legjobb egészségügyi ellátást, a súlyos esetekre, aki megtehetette, Budapestre, Bécsbe, esetleg Európa híres gyógyüdülőhelyeire ment gyógyulást keresni. Nagyváradról akkoriban más vidéki városba, például Kolozsvárra, csak nagyon ritka, kivételes alkalommal mentek betegek, a helybeli kórházak viszont a vármegye területén jóval túlról is folyamatosan fogadtak betegeket. A város a késő dualizmus idejében a gyógyszerellátás terén is kimagasló helyet foglalt el, mind a gyógyszertárak nagy száma, mind pedig a hozzáértő gyógyszerészek és a helyben elérhető gyógyszerek által. Nagyvárad tehát a 20. század elején egyértelműen kiemelkedő regionális egészségügyi központ volt.

A világháború kitörése megszakította a fejlődést, eleinte stagnálás, átalakulás, majd az 1918–1919-es zavaros időszakban és főleg az 1919 áprilisában végbement hatalomváltozás után lényeges visszaesés következett be.

Mivel az egészségügyben elért eredmények is örökségünk részét képezik, fontos, hogy megőrizzük az emlékezetünkben.

Irodalom

Barsi Jenő: *A magyar orvosok eloszlása és az ország egészsége*. Budapest, 1909.

Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai. VI. k. Bihar vármegye és Nagyvárad. Szerk. Borovszky Samu. Bp., 1901.

Fleisz János: *Város, kinek nem látni mását. Nagyvárad a dualizmus korában*. Nagyvárad, 1996.

Fleisz János: *Nagyvárad története*. Kismonográfia. Nagyvárad, 2011.

Jelentés Nagyvárad-városi tüdőbetegrendelő intézet 1913. évi működéséről. Közli dr. Grósz Menyhért főorvos. Nagyvárad, 1914.

Jelentés a Nagyvárad Városi Sztaroveszky Alapítványi gyermekkorháznak 13. (1915) évi működéséről. Nagyvárad, 1916.

A magyarországi közegészségügy szakterületeinek történetéből 1876–1944. Összeállította: Kapronczay Károly. Budapest, 2010.
Kőszeghy József: *Nagyvárad város közintézményeiről.* Nagyvárad, 1913.
Péter H. Mária: *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai.* Kolozsvár, 2002.
Turán Bódog: *Magyarország közegészségügye az 1904. évben.* Budapest, 1906.

Statisztikák

Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. Budapest 2. kötet, 1904; 42. k., 1912; 46., 48. k., 1913; 50., 58., 61. k., 1916; 70. k., 1924.
Thirring Gusztáv: *A magyar városok statisztikai évkönyve.* Első rész. Budapest, 1912.
Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája.* II. Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye. Népszámlálási adatok 1850/1869–1992 között. Csíkszereda, 1999.